

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği
*The Transformation of Humanitarian Crises into Disasters in the Israel-Palestine Conflict:
The Case of Gaza*

Makale Geliş Tarihi **Makale Kabul Tarihi**
Article Submission Date Article Accepted Date
23.03.2026 21.05.2026

Selman YILDIRIM*

Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Teknik Bilimler MYO
Bitlis/TÜRKİYE
syildirim@beu.edu.tr, ORC-ID: 0000-0001-9769-2717

Özet

Savaşlar, yalnızca askeri kayıplar ve fiziksel yıkım üreten olaylar olarak değil, toplumsal yaşamı, çevresel dengeleri ve kurumsal işleyişi aynı anda etkileyen çok katmanlı kriz süreçleri olarak değerlendirilmektedir. İsrail-Filistin çatışması, bu dönüşümün güncel ve çarpıcı örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, Gazze’de çatışmaların ardından ortaya çıkan insani kriz, afet yönetimi perspektifi çerçevesinde ele alınarak savaşın tetiklediği ikincil afet süreçleri bütüncül bir bakışla incelenmiştir. Bu kapsamda altyapı çöküşü, su ve enerji kesintileri, sağlık sisteminde yaşanan işlev kayıpları, salgın hastalık riski, atık yönetimine ilişkin sorunlar, kitlesel yerinden edilme ve psikososyal etkiler birlikte değerlendirilmiştir. Araştırmanın veri seti, Birleşmiş Milletler ve ilgili uluslararası kuruluşlar tarafından yayımlanan güncel teknik raporlar, durum analizleri ve saha değerlendirmelerine dayanmaktadır. Elde edilen bulgular, çatışma koşullarında afet yönetimi kapasitesinin belirgin biçimde zayıfladığını ve temel yaşam hizmetlerinin giderek sürdürülemez hâle geldiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Gazze, savaş-afet etkileşimi, ikincil afetler, afet yönetimi.

Abstract

Wars should not be understood merely as events that produce military casualties and physical destruction, but as multi-layered crisis processes that simultaneously affect social life, environmental systems, institutional capacity, and basic service infrastructures. The Israel-Palestine conflict represents one of the most current and striking examples of this transformation. This study examines the humanitarian crisis that has deepened in Gaza following the conflict from a disaster management perspective, analysing the secondary disaster processes generated under wartime conditions in a holistic manner. In this context, infrastructure collapse, water and energy disruptions, functional losses in the healthcare system, epidemic disease risks, waste management problems, mass displacement, shelter crisis, and psychosocial impacts are evaluated together. The dataset of the study is based on recent technical reports, situation analyses, satellite-based damage assessments, and field evaluations published by the United Nations and relevant international organisations. The findings indicate that the conflict in Gaza has not only produced direct destruction, but has also weakened critical life-sustaining systems and generated mutually reinforcing secondary disaster chains. In this regard,

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Atıf/Citation: Yıldırım, S. (2026). İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği, BAYÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 9(Özel Sayı), 31-48.

the case of Gaza demonstrates that war-induced humanitarian crises need to be examined within disaster management literature through the concepts of social disaster, vulnerability, and systemic collapse.

Keywords: *Palestine, Gaza, war–disaster interaction, secondary disasters, disaster management.*

Giriş

Afetler, insanlık tarihinin her döneminde toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel yapısını derinden sarsan çok boyutlu kriz süreçleri olarak ortaya çıkmıştır. Uzun yıllar boyunca bu olgular, yalnızca doğa kaynaklı olaylar depremler, seller, fırtınalar üzerinden tanımlanmış; afet kavramı “doğal tehlikelerin” sonuçlarıyla sınırlı biçimde ele alınmıştır. Ancak son yüzyılda, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artan silahlı çatışmalar, zorunlu göç hareketleri, çevresel yıkımlar ve kitlesel insan hakları ihlalleri, afetlerin yalnızca doğa kaynaklı olmadığını göstermiştir (Levent ve Göncü Şavran, 2024). Bu süreç, savaşların ve toplumsal şiddet döngülerinin de “insan kaynaklı afetler” kategorisinde değerlendirilmesi gerekliliğini gündeme getirmiştir. Güncel afet yönetimi anlayışı, yalnızca fiziksel doğa olaylarını değil, toplumların olağan işleyişi durduran ve geniş kitleleri etkileyen insani krizleri de afet kapsamına dâhil etmektedir. Bu genişleyen çerçeve içinde savaşlar, hem ani yıkım üretme kapasiteleri hem de uzun vadeli toplumsal ve çevresel etkileri nedeniyle sosyal afet olarak ele alınmaktadır (İnce, 2024).

İsrail-Filistin çatışmasının kökeni, yalnızca siyasi rekabetlerin bir sonucu olarak değil, bölgenin uzun yıllar boyunca biriken yapısal kırılganlıkları üzerinden okunması gereken karmaşık bir süreci yansıtmaktadır. Çok dinli ve çok kültürlü yapısıyla tarih boyunca farklı güçlerin ilgisini çeken Filistin, 19. yüzyılın sonlarında Siyonizm ve Arap milliyetçiliğinin eş zamanlı yükselişiyle toplumsal kutuplaşmanın derinleştiği, kurumsal kapasitesinin zayıfladığı bir coğrafyaya dönüşmüştür (Danış, 2024). Bu kırılgan zemin, dış müdahalelerle daha da hassas hâle gelmiştir. Sykes–Picot Anlaşması’nın çizdiği gizli sınırlar ve Balfour Deklarasyonu’nun desteklediği siyasi yönelimler, Fransa ve İngiltere’nin Orta Doğu üzerindeki nüfuzunu artırarak Filistin topraklarının el değiştirmesini kolaylaştırmıştır. Nihayetinde 1917’de Filistin’in işgal edilerek manda yönetimine devredilmesi, Arap–İsrail sorununu görünür kılan ve bölgenin mevcut çatışma döngüsünü besleyen dönüm noktası olmuştur (Ertürk ve Sayın, 2021).

Siyonizm ve Arap milliyetçiliğinin aynı coğrafyada eş zamanlı güç kazanması, toplumsal bölünmenin derinleşmesine, yönetim yapılarının zayıflamasına ve demografik baskıların artmasına neden olmuş; böylece bölge, afet döngüsünün ilk aşaması olan riskin oluşumu ve birikimi sürecine girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılmasıyla ortaya çıkan yönetim boşluğu, erken uyarı kapasitesi, kurumsal koordinasyon ve toplumsal dirençlilik gibi temel afet yönetimi alanlarında ciddi zafiyetler yaratmıştır. 1917 Balfour Deklarasyonu’nun ardından yükselen gerilim, çatışma tehlikesini süreklileştirmiş ve bölgeyi çok-tehlikeli bir risk ortamına dönüştürmüştür (Uyanık ve Yavuz, 2023).

İsrail–Filistin çatışmasının ve daha geniş Arap–İsrail savaşlarının tarihsel akışında 1948 yılı, yalnızca askeri dengelerin değiştiği bir dönem değil, aynı zamanda toplumsal yapının bütününe sarsan çok katmanlı bir kırılma anıdır. Filistinlilerin “Nakba” olarak adlandırdığı bir afet anlamına gelen bu süreçte yüz binlerce kişinin evlerinden koparılması, barınma ve geçim kaynaklarının ortadan kalkması, temel hizmetlerin erişilemez hale gelmesi ve nüfusun geniş ölçekli göçe zorlanması, bölgeyi zamanla kendi kendini yeniden üreten bir kırılganlık döngüsüne sürüklemiştir (Farhat vd., 2023). Bu durum, çatışmanın yarattığı ilk şokun ötesine geçerek, sosyal düzenin çözüldüğü, kurumsal kapasitenin sürdürülemez hale geldiği ve gündelik yaşamın en temel unsurlarının bile istikrarsızlaştığı bir yapısal çöküş ortamı üretmiştir. Böylece 1948 yalnızca tarihi bir çatışma yılı değil, yönetilemeyen insani ihtiyaçların, kopan hizmet zincirlerinin ve sürekli yerinden edilme hareketlerinin bir araya gelerek uzun vadeli bir krize dönüştüğü, bölgenin sonraki on yıllarını belirleyen kalıcı bir kırılganlık rejiminin başlangıç noktası olmuştur (Abidoğlu, 2025). Yaklaşık 700.000 Filistinlinin zorla yerinden edilmesi, sosyo-ekonomik sistemlerin çökmesini

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği

beraberinde getirmiş; toplumsal dokuyu uzun yıllar etkileyecek bir mültecilik döngüsü oluşturmuştur (Akbaş, 2025). Bu demografik kırılma, literatürde “uzun süreli insani kriz” olarak tanımlanan kalıcı bir afet durumunun başlangıcı olmuştur (Brecher, 1984). Aynı dönemde Filistin topraklarının parçalanması ve merkezi yönetim kapasitesinin ortadan kalkması, bölgesel risklerin tek merkezden yönetilmesini imkânsız hâle getirmiş; afet döngüsünün risk azaltma ve hazırlık aşamaları yapısal olarak işlemez hâle gelmiştir.

1967 Altı Gün Savaşı ise çatışmayı klasik savaş etkilerinin ötesine taşıyarak Filistin’i sistem çöküşü ile tanımlanan bir afet ortamına sürüklemiştir. İşgal altındaki bölgelerde artan nüfus yoğunluğu, hareket kısıtlamaları, kaynak yönetimindeki asimetri ve hizmet altyapısının aşırı baskı altında kalması barınma, sağlık, su ve kanalizasyon gibi yaşamsal alanlarda ağır bozulmalar üretmiştir (Domi ve Lata, 2025).

Kamu yönetimi kapasitesinin zayıflatılması, kaynakların denetiminde ortaya çıkan asimetric güç ilişkileri ve hareket kısıtlamalarının temel hizmet sunumunu sürekli sekteye uğratması, Filistin toplumunun direnç kapasitesini giderek aşındırmıştır. Bu koşullar, risk azaltma mekanizmalarının işlerlik kazanamadığı ve müdahale iyileştirme zincirinin kalıcı biçimde kesintiye uğradığı bir kırılganlık rejiminin kurumsallaşmasına neden olmuştur. Böylece Filistin, klasik bir çatışma alanı olmaktan çıkarak, yapısal hasarın, kurumsal işlevsizliğin ve hizmet altyapısındaki derin bozulmaların belirlediği sürekli bir insani acil durum ortamına dönüşmüştür. Afet yönetimi perspektifinden bakıldığında, müdahale ve kısa dönem iyileştirme aşamalarının hiçbir zaman tamamlanamadığı, yeniden yapılanma süreçlerinin ise sürekli yarım kaldığı döngüsel bir kırılma ortaya çıkmıştır. Bu durum bölgeyi süreklilik arz eden bir kriz dinamiği içine hapsedmiştir.

1993 Oslo Anlaşmaları, iki devletli çözüm perspektifiyle risklerin sistematik şekilde azaltılması için bir fırsat sunsa da sınırlar, Kudüs’ün statüsü ve mülteci sorunu gibi temel konuların çözilememesi süreci kırılgan bir zemine hapsedmiştir. 2000–2005 İkinci İntifada, toplumsal güveni tamamen erozyona uğratarak afet döngüsünün tehlikenin sürekliliği ve krizin kronikleşmesi evrelerini pekiştirmiştir (Kaya ve Polat, 2023). İsrail–Filistin çatışmasının bugünkü görünümü, yalnızca politik gerilimlerin ya da askerî hamlelerin sonucu olarak değil, toplumun en temel yaşamsal alanlarını hedef alan çok katmanlı bir yıkım süreci olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgedeki olaylar, bireylerin yaşam hakkı, barınma imkânı, hareket özgürlüğü ve güvenli çevreye erişim gibi en temel hakların sistematik biçimde gasp edildiği bir ortam yaratılması toplumsal dokuyu derinden sarsan kalıcı kırılganlıklar üretilmesine zemin hazırlanmaktadır. Günlük hayatın sürdürülebilirliğini sağlayan altyapının zarar görmesi, nüfusun sürekli yer değiştirmeye zorlanması, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerin kesintiye uğraması, çatışmayı olağan bir siyasi anlaşmazlık olmaktan çıkarıp toplumun tüm kaynaklarını tüketen yıpratıcı bir sürece dönüştürmektedir. Bu tür ortamlarda adalet, yalnızca hukuki bir kavram değil aynı zamanda insanların temel yaşam koşullarına erişimini sağlayan düzenin korunması anlamına gelmektedir. Oysa sahadaki mevcut manzara, tarafların eşit koşullarda söz üretebildiği bir iletişim zemininin neredeyse tamamen ortadan kalktığını göstermektedir. Diyalog kanallarının tıkanması, yer yer kurumsal yapıları felç eden geniş çaplı şiddet döngüleriyle birleşerek çözüm ihtimalini daha da zayıflatmaktadır (Mousavi ve Sani, 2025). Bu tablo içinde özellikle sivillerin maruz kaldığı yoğun baskı, güvenlik gerekçesiyle yürütülen operasyonların sınırlarını aşmış, yaşam alanlarını işlevsizleştiren ve toplumsal dayanıklılığı zedeleyen ağır bir tahribat üretmiştir.

Tarihsel olarak benzer örnekler, 1990’larda Balkanlar, 2003 Irak, 2011 Suriye ve 2022 Ukrayna savaşlarında da gözlemlenmiştir (İnce, 2019). Ancak Gazze özelinde yıkımın bu denli derinleşmesi, yoğun nüfus, sınırlı alan, altyapı bağımlılığı ve sürekli abluka gibi etkenlerle birleştiğinde, savaşın bir sürekli afet biçimine evrildiğini göstermektedir. Uluslararası literatürde savaş ve afet ilişkisi çoğunlukla iki ayrı disiplinin konusu olarak ele alınmıştır. Güvenlik çalışmaları, savaşın askeri ve politik yönlerine; afet araştırmaları ise doğa kaynaklı risklerin teknik yönetimine odaklanmıştır (Allen ve Schomerus, 2008). Bununla birlikte, son yıllarda gelişen afet yönetimi disiplini karmaşık

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği

insani acil durumlar ve insani dayanıklılık yaklaşımları, savaşların yalnızca güvenlik çalışmalarının konusu olmaktan çıkarak çok boyutlu afet üreten süreçler olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermiş böylece çatışma ve afet araştırmalarını ortak bir teorik zeminde buluşturan yeni, bütüncül bir analitik çerçeve ortaya çıkarmıştır.

Türkiye’de Filistin meselesine yönelik toplumsal hassasiyet oldukça yüksek olmasına karşın, bu alandaki akademik üretim dikkat çekici ölçüde sınırlıdır. Mevcut çalışmaların büyük bölümü insani yardım pratikleri veya dış politika eksenine odaklanarak çatışmaların afet yönetimi üzerindeki çok katmanlı etkilerini bütüncül bir çerçevede ele alan araştırmalar ise son derece sınırlı kalmaktadır. Bu çalışma, tam da bu boşluğu gidermeyi hedefleyerek savaşların yol açtığı yıkımı yalnızca bir güvenlik sorunu olarak değil, aynı zamanda afet üretici bir süreç olarak konumlandırmaktadır. Bu kapsamda, çatışma dönemlerinde ortaya çıkan altyapı çöküşü, sağlık krizleri, çevresel kirlenme, nüfus hareketliliği ve psikososyal travmalar gibi çok yönlü sonuçlar “ikincil afet zincirleri” kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Böylece savaş–afet ilişkisini hem kuramsal düzlemde hem de pratik örnekler üzerinden irdeleyen bütüncül bir analiz ortaya konulmaktadır. Çalışmanın özgün yönü, savaşın neden olduğu insani krizleri afet yönetimi paradigması içinde değerlendirmesidir.

Çalışmanın temel veri seti, uluslararası kuruluşların yayımladığı güncel raporlar, akademik makaleler ve güvenilir resmî internet kaynaklarından oluşturulmuştur. Bu çalışmada veriler, nitel doküman analizi yaklaşımıyla incelenmiş ve belgelerde yer alan göstergeler ise tematik içerik okuması yoluyla afet yönetimi bağlamında sınıflandırılmıştır. Bu yaklaşım, Filistin’de yaşanan savaşın yalnızca bir askeri çatışma olmadığını; su, gıda, sağlık, çevre ve barınma alanlarında birbirini tetikleyen yeni afet zincirleri oluşturduğunu göstermektedir. Araştırmanın temel katkısı, Filistin–İsrail savaşını insani dramın ötesinde, afet yönetimi ve dayanıklılık inşası açısından ele alarak literatürdeki boşluğu doldurmasıdır. Böylece çatışmanın uzun vadeli etkilerinin, afet yönetimi politikalarında nasıl bir yeniden yapılanma gerektirdiğine ilişkin net ve disiplinlerarası bir değerlendirme sunulmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, savaşın sadece askeri ve siyasi bir olay değil, aynı zamanda afet üretici bir süreç olduğunu ortaya koymak; savaş sonrası gelişen ikincil afetlerin (altyapı çöküşü, salgınlar, çevresel kirlenme, gıda ve su krizleri, zorunlu göç, psikososyal travmalar) dinamiklerini analiz etmektir. Bu çalışma, savaşların yalnızca güvenlik ve uluslararası ilişkiler perspektifiyle ele alınmasının yetersiz kaldığı varsayımından hareket etmektedir. Özellikle Gazze örneğinde ortaya çıkan altyapı çöküşü, kitlesel yerinden edilme, sağlık krizleri ve çevresel bozulmaların doğal afetlerde gözlenen sistemik kırılganlıklarla benzer özellikler taşıdığı düşünülmektedir.

1. Savaşların Afetsel Niteliği

Savaşlar ve iç karışıklıklar, güncel literatürde yalnızca siyasi ya da askerî çatışmalar olarak değil, insan eliyle ortaya çıkan çok boyutlu afet süreçleri olarak da değerlendirilmektedir. Sosyal afet yaklaşımına göre bu tür krizler, fiziksel altyapıyı, ekonomik düzeni ve kurumsal işleyişi aynı anda zayıflatmakta, uzun vadeli toplumsal travmalara ve kalıcı kırılganlıklara zemin hazırlamaktadır (Levent ve Gönç Şavran, 2024). Bu yönüyle savaşlar, ani gelişen afetlere benzer biçimde toplumsal dengeyi sarsmakta ve toparlanması güç sonuçlar doğurmaktadır. Etkiler yalnızca fiziksel yıkımla sınırlı kalmamakta, toplumların risk algısını, dayanıklılık kapasitesini ve yeniden örgütlenme gücünü de derinden etkilemektedir. Altyapının işlevsizleşmesi, çevresel sistemlerin zarar görmesi, ekonomik faaliyetlerin kesintiye uğraması ve temel kamu hizmetlerinin aksaması ise savaş koşullarında ikincil afet dinamiklerini görünür hâle getirmektedir. Böylece savaş, insani, çevresel ve kurumsal krizlerin birbirini beslediği çok katmanlı bir afet döngüsüne dönüşmektedir (Peters ve Kelman, 2020).

Afet yönetimi literatüründe, savaşın çok boyutlu bir kriz olarak afet süreçlerini derinden etkilediği giderek daha net biçimde ortaya konmaktadır. Çatışma dönemlerinde kurumsal kapasitenin zayıfladığı, koordinasyon yapılarının çözüldüğü ve afetlere müdahale edebilme gücünün önemli

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği

ölçüde aşıldığı belirtilmektedir. Afet Risk Yönetimi'nin temel yaklaşımı, Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi (United Nations Office for Disaster Risk Reduction – UNDRR) ile Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies – IFRC) tarafından ortaya konan ilkelere dayanmaktadır (IFRC, 2020). Bu çerçevede, afetlerin etkin biçimde yönetilebilmesi için devlet kurumları, yerel yönetimler, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum arasında işleyen ve sürdürülebilir bir iş birliği mekanizmasının varlığını zorunlu görmektedir (UNDRR, 2015). Ancak savaş koşullarında bu mekanizmaların büyük bölümünün işlevsiz hâle geldiği, karar alma süreçlerinin askeri ve politik önceliklerin etkisiyle daraldığı ve afet yönetiminin kurumsal temellerinin ciddi biçimde aşıldığı görülmektedir.

Savaşlar, iç karışıklıklar ve terör olayları, bu yapısal çöküşün en belirgin örneği olarak değerlendirilmektedir. Çatışma ortamında insani yardımın politik araçlara dönüştürülmesi, afet müdahale süreçlerinin meşruiyetini zayıflatmakta ve uluslararası insancıl hukuk ilkelerinin sahada uygulanabilirliğini ciddi biçimde kısıtlamaktadır. Sağlık, barınma, su ve kanalizasyon altyapılarının işlevsizleşmesi, gıda güvenliğinin kaybedilmesi ve nüfus hareketliliğinin kontrol edilememesi, savaşın ikincil afet etkilerinin hızla derinleşmesine neden olmaktadır (Farhat vd., 2023). Bu çerçevede afet yönetimi, savaş koşullarında yalnızca operasyonel bir kapasite olarak değil aynı zamanda etik, hukuki ve kurumsal dayanıklılığın bir göstergesi olarak stratejik önem taşımaktadır. Yönetimsel boşlukların derinleştiği ortamlarda afet yönetimi döngüsünün tüm aşamalarında hazırlık, müdahale, iyileştirme ve yeniden yapılanma kırılma noktasına geldiği ve çatışmanın uzun süreli bir toplumsal afete dönüştüğü görülmektedir. Böylece savaş, hem doğrudan şiddeti hem de tetiklediği ikincil krizleriyle kapsamı genişleyen, süreklilik arz eden ve toplumsal dayanıklılığı aşındıran bir afetsel süreç hâline gelmektedir.

Afet yönetimi döngüsü hazırlık, müdahale, iyileştirme ve yeniden yapılanma savaş koşullarında büyük ölçüde bozulmaktadır. Hazırlık aşamasında erken uyarı sistemleri politik müdahaleler nedeniyle işlevsizleşmekte; müdahale evresinde güvenlik riskleri insani erişimi kısıtlamakta; iyileştirme döneminde ise altyapı yıkımı ve kitlesel göçün sürekliliği, toparlanmayı engellemektedir. Yeniden yapılanma sürecinde kalıcı barış ortamının sağlanamaması, afet yönetimi döngüsünü tamamlanamayan bir süreç haline getirmektedir.

2. Yöntem

Bu araştırma, Gazze'de çatışma sonrasında derinleşen insani, çevresel ve kurumsal kırılma noktaları afet yönetimi perspektifinden inceleyen nitel bir durum çalışmasıdır. Gazze, yalnızca savaşın yol açtığı fiziksel yıkım üzerinden değil, sağlık, su, gıda, barınma, çevre ve kurumsal kapasite alanlarında birbirini tetikleyen ikincil afet süreçleri üzerinden ele alınmıştır. Çatışma sahasına doğrudan erişimin mümkün olmaması nedeniyle çalışma, açık erişimli uluslararası belgeler ve kurumsal raporlar temelinde yürütülmüştür.

Araştırmanın veri seti, 2023 sonrası Gazze'ye ilişkin yayımlanan uluslararası rapor ve değerlendirmelerden oluşturulmuştur. Bu kapsamda OCHA, WHO, UNRWA, WFP, UNICEF, UNEP, UNOSAT, ICRC, MSF, IPC ve Dünya Bankası gibi kurumların durum raporları, insani ihtiyaç analizleri, sağlık acil durum belgeleri, gıda güvenliği değerlendirmeleri, çevresel etki incelemeleri ve uydu temelli hasar tespit çalışmaları birlikte incelenmiştir. Bu belgeler, Gazze'de altyapı, sağlık, su, gıda, barınma, çevre ve insani erişim alanlarında yaşanan bozulmaların birbirinden bağımsız gelişmeler olmadığını, aynı krizin iç içe geçmiş katmanları olarak ilerlediğini göstermesi bakımından çalışmanın temel veri zeminini oluşturmuştur.

Çalışmaya dâhil edilen belgelerde güncellik, kurumsal güvenilirlik, doğrulanabilir veri içermesi ve araştırmanın temel analiz alanlarıyla doğrudan ilişkili olması ölçütleri esas alınmıştır. Bu nedenle 2023 sonrası sürece ilişkin veri sunan, uluslararası düzeyde tanınan kurumlarca yayımlanan ve Gazze'deki insani, çevresel ya da kurumsal etkileri doğrudan ele alan kaynaklar tercih edilmiştir.

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği

Kurumsal veriye dayanmayan haber metinleri, sosyal medya içerikleri, yorum yazıları, politik açıklamalar, kaynağı doğrulanamayan ikincil aktarımlar ve güncelliğini yitirmiş rapor sürümleri değerlendirme dışında tutulmuştur.

Çalışmanın yorumlama çerçevesi, Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi 2015-2030, UNDRR'nin afet riski, kırılganlık ve dirençlilik yaklaşımı, uluslararası insancıl hukukun sivililerin korunması ve insani yardıma erişim ilkeleri ile Cenevre Sözleşmeleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bu metinler doğrudan veri kaynağı olarak kullanılmamış, Gazze'deki yıkımın afet yönetimi, insani güvenlik ve koruma sorumluluğu bakımından anlamlandırılmasına katkı sağlayan normatif dayanaklar olarak değerlendirilmiştir.

Veriler, nitel doküman analizi yaklaşımıyla incelenmiştir. Doküman analizi, belgelerin araştırma sorularıyla ilişkili biçimde sınıflandırılması, karşılaştırılması ve yorumlanmasına dayanan sistematik bir nitel araştırma tekniği olarak kabul edilmektedir (Bowen, 2009). Bu kapsamda belgeler yayımlayan kurum, tarih, belge türü, konu alanı ve içerdiği temel göstergeler bakımından karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmiştir. Sağlık sistemine ilişkin veriler WHO, MSF ve ICRC raporlarıyla, yerinden edilme ve barınma bulguları OCHA ve UNRWA belgeleriyle, gıda ve beslenme göstergeleri WFP, IPC ve UNICEF kaynaklarıyla, fiziksel hasar ve çevresel tahribat ise UNOSAT ve UNEP değerlendirmeleriyle birlikte ele alınmıştır. Böylece analiz, tek bir kurumsal kaynağın sunduğu çerçeveye sınırlı kalmamış, farklı belgeler arasında çapraz okumaya dayandırılmıştır.

Belgelerde yer alan göstergeler yalnızca mevcut durumu betimlemek amacıyla kullanılmamıştır. Asıl amaç, Gazze'deki krizin afet yönetimi açısından nasıl bir sistem çöküşüne dönüştüğünü anlamaktır. Bu nedenle altyapı, sağlık, su, gıda, çevre ve barınma alanlarındaki bozulmalar ayrı sorun alanları olarak değil, birbirini derinleştiren ikincil afet zincirleri olarak ele alınmıştır. Çalışmanın ikincil verilere dayanması, raporlar arasındaki zaman, kapsam ve yöntem farklılıklarını dikkate almayı gerekli kılmaktadır. Bu nedenle bulgular, doğrudan saha gözlemine değil, doğrulanabilir uluslararası belgeler üzerinden geliştirilen analitik bir okumaya dayanmaktadır.

3. Bulgular ve Tartışma

Bu çalışma, Filistin-İsrail çatışmasının özellikle 2023-2025 döneminde Gazze'de ürettiği insani tablonun, klasik savaş kategorisini aşarak çok boyutlu bir afete dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, çatışmanın etkilerinin yalnızca askerî şiddetle sınırlı kalmadığını; aksine, doğal afetlerde görülen yaygın fiziksel yıkım, kritik altyapının eşzamanlı çöküşü, temel hizmetlerin durması, kitlesel yerinden edilme ve sosyal kırılganlığın derinleşmesi gibi afet karakterli sonuçlar ürettiğini göstermektedir. Altyapı sistemlerinin elektrik, su, kanalizasyon, yakıt, ulaşım ve iletişim büyük ölçüde devre dışı kalması, bölgede ikincil afet zincirlerini tetiklemiş; sağlık hizmetlerindeki çöküş, su ve gıdaya erişimin daralması ve geçici barınma alanlarında yoğunlaşan nüfusun epidemiyolojik riskleri artırması, insani durumun hızla kötüleşmesine yol açmıştır. Dezavantajlı grupların (çocuklar, kadınlar, yaşlılar, engelliler) ağırlaşan risk maruziyeti ise çatışmayı, sosyal afet literatüründe tanımlanan “toplumsal sistem çöküşü” dinamiklerine yaklaştırmaktadır. Bulgular, çatışma ortamında ortaya çıkan bu çok yönlü bozulmanın yalnızca fiziksel tahribatla açıklanamayacağını; aksine, hizmet altyapısının parçalanmasıyla birlikte sürekli kendini üreten bir kırılganlık sarmalının geliştiğini göstermektedir. Bu durum, savaş-afet ayrımının pratikte işlemez hâle geldiği, hibrit bir kriz modelini ortaya koymaktadır. Bu nedenle izleyen bölümlerde, altyapı çöküşü ve ikincil afet zincirleri, sağlık sisteminin işlevsizleşmesi, beslenme ve su krizi, dezavantajlı gruplar üzerindeki etkiler, zorunlu göç ve barınma sorunları ve insani hukuk müdahale sınırlarının aşılması gibi temalar, çalışmanın bulguları çerçevesinde ayrıntılı olarak tartışılacaktır. Böylece çatışmanın, sadece güvenlik boyutuyla değil, aynı zamanda yapısal bir afet olarak nasıl şekillendiği analitik biçimde ortaya konulacaktır.

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği

3.1. Altyapı Çöküşü ve İkincil Afetlerin Zincirleme Etkisi

Yoğun çatışma ortamlarında meydana gelen fiziksel tahribatın, kritik altyapı ağlarının eş zamanlı devre dışı kalmasına yol açtığı ve bunun doğal afetlerde gözlenen ikincil afet döngülerine benzer çok katmanlı bir kriz ürettiği literatürde geniş biçimde kabul görmektedir. Elektrik, su, kanalizasyon, ulaşım ve haberleşme sistemlerinde gerçekleşen kesintilerin; sağlık tesislerinin çalışamaz hâle gelmesi, su ve sanitasyon hizmetlerinin durması, tedarik zincirlerinin kopması ve kitlesel yerinden edilme süreçlerinin derinleşmesiyle birlikte, çatışmanın doğrudan etkilerinden bağımsız bir insani acil durumun ortaya çıktığı gözlenmektedir (Pelling, 2003). Bu durum Gazze gibi yüksek yoğunluklu kentsel alanlarda daha belirgin bir hâl almakta; altyapı kaybının tetiklediği ikincil afetler salgın riski, akut sağlık hizmeti yetersizliği, barınma kapasitesinin çökmesi ve uzun süreli sosyal kırılganlıkdeprem sonrası görülen “birincil yıkım-ikincil afet zinciri” ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu nedenle afet yönetimi literatüründe savaşların, yalnızca güvenlik boyutuyla değil, altyapıya bağımlı yaşam döngüsünü kesintiye uğratan ve çoklu ikincil afetlerin birbirini beslediği karmaşık bir afet alanı olarak ele alındığı görülmektedir. Depremler, dar bir alanda yüksek yoğunluklu yıkım üretmeleriyle bilinirken; Gazze’de benzer yoğunluğun savaş koşullarında ortaya çıkması, çatışmaların günümüzde doğal afetlere benzer türde ve kapsamda çevresel tahribat üretebildiğini göstermektedir. Bu durum, savaş ile doğal afet arasındaki klasik ayrımın belirginliğini azalmakta; savaşın fiziksel, çevresel ve toplumsal etkileri birlikte değerlendirildiğinde, çatışmaların giderek daha fazla sosyal ve çevresel afet kategorisinde incelenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu değerlendirmeler, afet araştırmalarında uluslararası ölçekte güvenilir bir başvuru kaynağı olarak kabul edilen EM-DAT Uluslararası Afet Veri Tabanı’nda (EM-DAT, Centre for Research on the Epidemiology of Disasters) ve ilgili akademik çalışmalarla yapılan karşılaştırmalar ışığında, Gazze’deki tahribatın boyutunu daha görünür kılmaktadır. CRED’in metodolojik çerçevesinde tanımlanan afet etki ölçütleri dikkate alındığında, Gazze’de ortaya çıkan toplam enkaz hacminin birçok büyük depremle aynı mertebede olduğu görülmekte; böylece savaşın yalnızca askerî bir süreç değil, doğal afet dinamikleriyle örtüşen yapısal bir yıkım süreci olduğu bilimsel olarak teyit edilmektedir.

Tablo 1, Gazze’deki çatışma kaynaklı yıkımı ülkeler arası bir afet yönetimi performansı karşılaştırması yapmak için değil, bu yıkımın afet literatüründe bilinen büyük ölçekli tahribat örnekleri karşısındaki göreceli konumunu göstermek amacıyla hazırlanmıştır. Bu nedenle tabloda savaş ve deprem gibi farklı olay türleri doğrudan eşdeğer kabul edilmemekte; enkaz miktarı, can kaybı, tahmini etki alanı ve mekânsal yoğunluk gibi göstergeler üzerinden sınırlı bir analitik karşılaştırma yapılmaktadır. Marmara, Kahramanmaraş, Haiti, Nepal, Sichuan ve Tōhoku örnekleri, belirli ülkeleri temsil ettikleri için değil, yüksek yıkım kapasitesi, yaygın altyapı hasarı ve ağır insani sonuçları nedeniyle afet literatüründe sıkça başvurulan örnek olaylar olmaları bakımından seçilmiştir. Verilerin farklı kaynaklara ve ölçüm yöntemlerine dayanması nedeniyle tablo, birebir karşılaştırma iddiası taşımamakta; yalnızca Gazze’deki yıkımın büyüklük düzeyini tartışmaya açan gösterge temelli bir çerçeve sunmaktadır.

Tablo 1. Gazze Yıkımının Büyük Afet Örnekleriyle Karşılaştırılması

Ülke	Bölge	Tahmini Etki alanı	Enkaz (Ton)	Can Kaybı
Türkiye 1999 (Gündüz vd., 2013)	Marmara	20.000 km ²	13 milyon	17.479
Nepal 2015 (Gnyawali vd., 2020)	Gorkha	15.000 km ²	14 milyon	8.964
Çin 2008 (Li vd., 2009)	Sichuan	100.000 km ²	20 milyon	69.227
Japonya 2011 (Guha-Sapir vd., 2012)	Tōhoku	100.000 km ²	31 milyon	19.850

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği

Ülke	Bölge	Tahmini Etki alanı	Enkaz (Ton)	Can Kaybı
Haiti 2010 (DesRoches vd., 2011)	Batı Haiti	5.000 km ²	23-60 milyon	316.000
Türkiye (UNDP, 2023)	Kahramanmaraş	110.000 km ²	200 Milyon	50.783
Filistin (UNEP, 2024).	Gazze	365 km ²	39 Milyon	35.000

Gazze Şeridi’nde 2023–2024 döneminde yaşanan yoğun çatışmalar, yalnızca askeri operasyonlar dizisi olarak değil, doğal afetlerle kıyaslanabilir ölçekte çok boyutlu bir çevresel ve insani felaket olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum, literatürde “insan yapımı afet” ve “ikincil afet zincirleri” ile birlikte, özellikle Kompleks İnsani Acil Durum kavramıyla tanımlanan kırılabilirlik modeline karşılık gelmekte; siyasi ve idari otoritenin fiilen işlevsizleştiği, temel hizmet altyapısının çöktüğü ve tek bir kurumun ya da mevcut Birleşmiş Milletler ülke programının kapasitesiyle yönetilemeyecek ölçekte insani ihtiyaçların ortaya çıktığı bir kriz yapısını işaret etmektedir (Burkle, 1995). Bu çerçevede, Gazze’deki çatışma kaynaklı yıkımın yalnızca kendi iç dinamikleriyle değil, afet literatüründe sıkça incelenen büyük ölçekli deprem örnekleriyle birlikte, karşılaştırmalı bir perspektiften ele alınması önem kazanmaktadır. Böyle bir karşılaştırma, hem ortaya çıkan tahribatın mekânsal yoğunluğunu hem de insani ve çevresel etkilerin niteliğini daha görünür kılmakta ve Gazze’nin nerede konumlandığını analitik olarak tartışmayı mümkün kılmaktadır.

Türkiye’de 1999 Marmara ve 2023 Kahramanmaraş depremleri ile Haiti 2010, Nepal 2015, Çin Sichuan 2008 ve Japonya Tōhoku 2011 gibi büyük ölçekli felaketlerle yapılan karşılaştırmalar, Gazze’deki yıkımın çok daha sınırlı bir yüzölçümünde ortaya çıkan aşırı yoğunluklu bir tahribat ürettiğini göstermektedir. Bu farklılaşma, çatışmanın etkilerini doğal afet literatüründe sıklıkla görülen geniş alanlı yayılma biçimlerinden ayırmakta ve Gazze’yi benzersiz bir kırılabilirlik örneği hâline getirmektedir. Yaklaşık 365 km²’lik sınırlı bir alanda 288.000 binadan oluşan kesintisiz bir kentsel dokunun bulunduğu Gazze Şeridi’nde, 2 Mart 2024 itibarıyla yapı stokunun %58,4’ünün tamamen ya da kısmen yıkıldığı belirlenmiştir; bu oran, 168.170 yapının zarar gördüğüne karşılık gelmektedir. Zarar dağılımı bölgesel düzeyde son derece çarpıcıdır (Holail vd., 2024). Dünya Bankası, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan Gaza Rapid Damage and Needs Assessment raporuna göre, çatışma sonucunda Gazze Şeridi’nde toplam 292.000 konut birimi yıkılmış olup, bu sayı toplam konut stokunun yaklaşık %61,8’ine karşılık gelmekte; en yüksek hasar ise yoğun kent dokusunun bulunduğu Gazze Valiliği’nde kaydedilmektedir. Aynı raporda, tarım ve gıda sistemleri sektöründe altyapının %80’inden fazlasının tahrip olduğu, genişletilen tampon bölgeler ve ağır askeri hareketlilik nedeniyle özellikle en verimli tarım alanlarının önemli bir bölümünün üretim dışı kaldığı belirtilmektedir. Bu çerçevede, Kuzey Gazze ve Gazze kenti için kullanılan %77,6, %81,4, tarım alanlarının %34,1’i (62,9 km²) ve 184,7 km² gibi daha ayrıntılı oran ve alan verilerinin, söz konusu RDNA raporunda bu biçimiyle yer almadığı; bu tür spesifik rakamların uydu görüntülerine dayalı başka teknik çalışmalardan veya ikincil kaynaklardan alınması gerektiği dikkate alınmalıdır (World Bank, 2025). Bu tahribat, yalnızca gıda üretimini çöktürmekle kalmamış, toprağın fiziksel yapısında da uzun vadeli bozulmalar yaratarak bölgenin çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğini ciddi biçimde zayıflatmıştır (Holail vd., 2024).

Afet yönetimi açısından bu bulgular, Gazze’de meydana gelen yıkımın yalnızca çatışma kaynaklı bir tahribat olmadığını; nüfus yoğunluğu, kesintisiz yapı dokusu, sınırlı tahliye alanı, çöken kritik altyapı ve durmaksızın yinelenen saldırıların birleşmesiyle, doğal afetlerde görülen yıkım mekanizmalarını aşan çok boyutlu bir afet döngüsü oluşturduğunu göstermektedir. Buna karşın 2023 Kahramanmaraş Depremleri 110.000 km²’lik geniş bir coğrafyada 14 milyon kişiyi, Sichuan ve Tokyo afetleri ise çok daha geniş alanlara yayılmış nüfusları etkilemiştir (CRED, t.y.). Dolayısıyla Gazze’deki çatışma, etkisini son derece dar bir alanda yoğunlaştıran, mekânsal sıkışma ve zararların belirli noktalarda aşırı birikimiyle karakterize edilen bir yıkım dinamiği ortaya çıkarmıştır. Bu

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği

durum, insani sonuçların çok kısa sürede katlanarak ağırlaşmasına yol açmakta ve kriz yönetimi kapasitesinin hızla yıpranmasına, hatta belirli açılardan işlevsiz hâle gelmesine neden olmaktadır. UNEP'in (2024) çevresel değerlendirmesine göre Gazze'de oluşan 39 milyon ton tehlikeli enkaz, yüzölçümüne oranlandığında 107.000 ton/km² gibi olağanüstü bir yoğunluğa ulaşmıştır (UNEP, 2024). Bu değer Kahramanmaraş merkezli depremlerde 1.818 ton/km² olarak hesaplanan yoğunlukların çok üzerindedir. Bu durum, Gazze'deki yıkımın yalnızca nicel olarak değil, mekânsal yoğunluk, süreklilik ve erişilemezlik bakımından da küresel afet literatürünün en ağır örneklerinden biri olduğunu göstermektedir. Ayrıca Gazze'deki enkazın niteliği, deprem kökenli enkazdan belirgin şekilde ayrılmaktadır. Asbest, ağır metaller, yakıt ve mühimmat kalıntıları ile patlayıcı maddelerin yüksek oranlarda bulunduğu tehlikeli karışım, UNEP tarafından "yüksek toksisiteli atık havzası" olarak tanımlanmaktadır (UNEP, 2024). Buna karşılık büyük depremler sonrası oluşan enkazın çevresel risk profili, Gazze'deki çatışma kaynaklı yıkımın kimyasal ve biyolojik yoğunluğuna kıyasla oldukça sınırlıdır. Bu fiziksel tahribatın yanı sıra, Gazze'de yaşanan altyapı çöküşü ikincil afetlerin zincirleme biçimde ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Elektrik, su, kanalizasyon, tıbbi atık yönetimi, yakıt dağıtımı ve sağlık hizmetleri gibi kritik altyapılar eşzamanlı olarak devre dışı kaldığından, atık suların yeraltı suyu rezervlerine karışması, içme suyu kaynaklarının kontaminasyonu, deniz ekosistemlerinin hasarı ve çadır kentlerde hızla yayılan salgın hastalık riskleri belirgin şekilde artmıştır. Çatışmanın sürekliliği hem birincil hasarın hem de ikincil çevresel ve sağlık temelli etkilerin kesintisiz biçimde derinleşmesine neden olmuştur. Bu tablo, doğal afetlerde görülen "iyileşme evresi"nin Gazze'de işlememesine ve afet döngüsünün tamamen kırılmasına yol açmıştır. Can kayıplarına ilişkin göstergeler de bu dönüşümü doğrulamaktadır. Gazze'de 35.000'den fazla sivilin yaşamını yitirmesi, yüzölçümü dikkate alındığında 96 ölüm/km² düzeyinde son derece yüksek bir ölüm yoğunluğu üretmiştir. Kahramanmaraş merkezli depremlerde ise 0,46 ölüm/km² düzeyindedir. Ölüm oranının bu denli yoğunlaşması, çatışmanın doğası gereği tekrarlayan saldırılar, nüfusun sıkışmışlığı ve altyapı çöküşünün birleşmesiyle ortaya çıkan çok katmanlı kırılganlık yapısını yansıtmaktadır. Gazze'de 2023–2024 döneminde yaşanan çatışma, küçük bir alanda aşırı nüfus yoğunluğu, yüksek toksisiteli enkaz birikimi, kritik altyapıların çöküşü ve müdahale kapasitesinin yokluğu gibi bileşenlerin kesişimiyle çok boyutlu bir sosyo-ekolojik çöküş üretmiştir (Abuawad vd., 2025). Çatışma süreci, yalnızca yapı stokunu değil, aynı zamanda atık su arıtma tesisleri, kanalizasyon hatları ve pompa istasyonları dâhil tüm su ve sanitasyon altyapısını büyük ölçüde işlevsiz bırakmıştır. Bu çöküş, arıtılmamış atık suların yeraltı suyu rezervlerine ve kıyı şeridindeki deniz ekosistemine doğrudan karışmasına yol açarak bölgeyi kimyasal, biyolojik ve patojen kaynaklı ciddi bir kirlilik tehdidiyle karşı karşıya getirmektedir. UNEP'in ön değerlendirmesi, Gazze'de yaşanan çatışmanın yalnızca insani bir krizi değil, aynı zamanda uzun yıllara yayılan onarım gerektirecek çok boyutlu bir çevresel afet ürettiğini açık biçimde göstermektedir. Gazze'deki insani kriz, klasik doğal afetlerle nicel olarak karşılaştırılabilir olsa da niteliksel olarak afet ile savaş arasındaki sınırların tamamen bulanıklaştığı, ikincil ve üçüncül etkilerin süreklilik kazandığı benzersiz bir felaket profiline dönüşmüştür. Bu özellikleriyle Gazze, afet yönetimi literatüründe "insani krizlerin afete dönüşümü" kavramını en belirgin biçimde somutlaştıran örneklerden biri olarak değerlendirilmelidir.

3.2. Beslenme ve Gıda Erişim Krizi

Savaşların yarattığı çok boyutlu kırılganlıklar, çağdaş afet yönetimi yazınında giderek daha fazla karşılık bulan "savaş–afet etkileşimi" (conflict–disaster nexus) yaklaşımının çarpıcı bir örneğini oluşturmaktadır (See vd., 2025). Gazze bağlamında bu etkileşim, yalnızca doğrudan askeri saldırıların yarattığı fiziksel tahribatla sınırlı kalmamakta; gıdaya erişimin savaş stratejisinin bir parçası hâline gelmesiyle, ikincil ve zincirleme afet süreçleri ortaya çıkmaktadır. Uluslararası güncel raporlarla birlikte değerlendirildiğinde, Gazze'deki beslenme krizinin artık salt bir insani sorun olmaktan çıkarak kritik altyapının çöküşü, insani lojistiğin kesilmesi ve uluslararası hukuk ihlalleri ile bütünleşen yapısal bir Afete dönüştüğü görülmektedir. Entegre Gıda Güvenliği Aşama

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği

Sınıflandırması (Integrated Food Security Phase Classification -IPC, 2025) verilerine göre Gazze nüfusunun %90'ı akut gıda güvensizliği altında yaşamını sürdürmektedir (IPC, 2024). Bu durum afet yönetimi terminolojisi açısından “katastrofik insani acil durum” seviyesini ifade etmektedir. Tarlaların ve hayvancılık alanlarının üçte ikisinden fazlasının kullanılamaz hâle gelmesi, yerel üretime dayalı gıda güvenliği kapasitesini %60'ın üzerinde azaltmış ve toplumu tamamen dış yardıma bağımlı hâle getirmiştir. Gazze’de su altyapısının ağır hasar alması sonucu içilebilir su oranı %3’e, yani mevcut suyun %97’sinin içilemez düzeye düşmesine yol açmıştır. Borulu şebekenin %70 oranında tahrip olması ve enerji kesintileri nedeniyle arıtma tesislerinin durması, kişi başına düşen su miktarını 83 litreden yaklaşık 3 litreye geriletmiştir (Farajallah ve Farajallah, 2024). Bu seviye, temel insani ihtiyaçlar için kabul edilen 15-20 litre/gün standardının yalnızca küçük bir kısmına karşılık gelmekte ve hijyen, sanitasyon, gıda hazırlama ile sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğini doğrudan imkânsız hâle getirmektedir (WHO, 2013). Yeraltı suyunda artan nitrat ve kanalizasyon kaynaklı kirlenme ise bebeklerde methemoglobinemi ve su-bulaşıcı hastalıkların hızla yayılması gibi ciddi halk sağlığı risklerini tetiklemektedir (Shaban vd., 2023).

2025 Kasım ayında Gazze’deki beslenme koşulları, insani lojistiğin kesintiye uğraması nedeniyle hızla ağırlaşmış; gıda güvenliği savaşın en kritik kırılganlık alanlarından biri hâline gelmiştir. FSS ortaklarının 530.000 kişiye gıda ulaştırmasına rağmen, özellikle Kuzey Gazze’de 12–15 Kasım arasında yaşanan paket kıtlığı, standart gıda dağıtımını durdurmuş ve haneleri yalnızca acil durum unu ile yüksek enerjili bisküvilere bağımlı bırakmıştır. 16 Kasım sonrası dağıtımlar kısmen normale dönse de aile başına iki paket ve 25 kg un verilmesi günlük ihtiyacın ancak %75’ini karşılayabilmıştır (OCHA, 2025a).

IPC’nin güncel değerlendirmesi, Gazze Şeridi’nde gıda tüketimi ve beslenme göstergelerinin çatışmaların başlamasından bu yana en düşük düzeylerine indiğini göstermektedir. Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization – FAO), Dünya Gıda Programı (World Food Programme – WFP) ve Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (United Nations Children’s Fund – UNICEF) tarafından yürütülen ortak analiz, kıtlığın üç temel göstergesinden ikisinin Gazze Şeridi’nin bazı kesimlerinde eşik değerleri aştığını ve mevcut eğilimin bölgeyi tam kapsamlı bir kıtlık senaryosuna hızla yaklaştırdığını ortaya koymaktadır. Çatışmaların sürekliliği, temel hizmet altyapısının işlemez hâle gelmesi ve insani yardımların seviyesi ile dağıtımına yönelik ağır kısıtlamalar, özellikle kuzey bölgelerinde yüz binlerce kişinin son derece ağır gıda güvensizliği koşullarına sürüklenmesine neden olmuştur. IPC bulgularına göre Mayıs 2025 sonrası dönemde gıda tüketiminde keskin bir gerileme yaşanmış; nüfusun üçte birinden fazlasının (%39) artık günler boyunca hiçbir gıdaya ulaşamadığı, yaklaşık 500.000 kişinin ise –toplam nüfusun dörtte birine yaklaşan bir kesimin– kıtlıkla uyumlu koşullar altında yaşamını sürdürmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır (WFP USA, 2025). Gıda krizinin temel belirleyicilerinden biri tarım altyapısındaki yıkımdır. Tarım arazilerinin %68’inin ve seraların üçte birinin yok olması, geçmişte gıda tedarikinde önemli bir paya sahip olan yerel üretimi büyük ölçüde çöktürmüştür. Zeytin, nar ve narenciye bahçelerinin sökülmesi ise yalnızca gıda üretimini değil, aynı zamanda hanelerin gelir kaynaklarını da ortadan kaldırmıştır. Tarımsal kuyuların geniş ölçekte tahrip edilmesi, Han Yunus’ta kuyuların %56’sının kullanılamaz hâle gelmesi ve yeraltı suyu tuzluluğunun litrede 1800 mg’dan 4000 mg’a yükselmesi, tarımsal üretim kapasitesini daha da zayıflatmıştır. Sulama imkânının kaybolması nedeniyle yeni dikimlerin önemli bir kısmı henüz fide aşamasındayken kurumuştur (Abuawad vd., 2025). Bu tablo, gıda güvensizliğinin geçici bir arz sorunu olmaktan çıktığını ve uzun yıllara yayılabilecek yapısal bir kırılganlığa dönüştüğünü göstermektedir.

3.3. Sağlık Sisteminin Çöküşü

Gazze Şeridi’nde devam eden askeri operasyonlar ve zorunlu nüfus hareketlerinin, bölgenin uzun süredir kırılgan durumda bulunan sağlık altyapısını kritik ölçüde zayıflatmış görülmektedir. WHO tarafından raporlanan veriler, hastane tesislerinin yaklaşık %94’ünün hasarlı ya da kullanılamaz hâle

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği

geldiğini ve mevcut 36 hastaneden yalnızca 19'unun kısmi kapasiteyle hizmet sunabildiğini ortaya koymaktadır. Bu tesislerin büyük çoğunluğunda, malzeme, personel ve güvenlik eksiklikleri nedeniyle yalnızca sınırlı düzeyde acil bakım sağlanabilmekte; kuzeyde yer alan kritik birimlere erişim ise yoğun saldırılar ve tahliye baskıları sebebiyle neredeyse tamamen kesilmektedir. Şiddetli yetersiz beslenme ve travma vakalarının tedavi edildiği merkezlerin kapanması, güneydeki hastanelerin ise kontrolsüz nüfus akışı nedeniyle kapasitesinin aşılması, sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğini ciddi biçimde zedelemektedir. Toplam 2.000 hastane yatağının 2 milyonu aşkın nüfusa karşılık gelmesi, yapısal yetersizliğin boyutunu daha görünür kılarken, süregelen saldırıların tedarik, onarım ve ikmal faaliyetlerini kesintiye uğratarak sağlık tesislerini tekrarlayan bir yıkım döngüsü içinde bıraktığı anlaşılmaktadır (WHO, 2025). Bu durum, sağlık kurumlarının korunmasına ve insani yardımın tüm kanallardan engelsiz biçimde ulaştırılmasına yönelik uluslararası çağrılarının aciliyetini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Gazze'de 2023–2025 yoğunlaşan saldırılar, sağlık çalışanlarının hedef alınması, hastanelerin işlev dışı kalması ve insani erişimin sistematik biçimde engellenmesi, çatışmayı klasik bir güvenlik sorunu olmaktan çıkararak çok boyutlu bir afet niteliğine dönüştürmüştür. Kritik altyapının eşzamanlı çöküşü, tıbbi malzemelerin tükenmesi, hijyen ve su sistemlerindeki kesintiler ile yerinden edilmenin hızla artması, doğal afetlerde gözlenen ikincil afet döngülerine benzer bir yıkım dinamiği üretmiştir. Bu nedenle Gazze'deki insani durum, savaşın sınırlarını aşan ve uluslararası insancıl hukuk ihlalleriyle derinleşen yapısal bir afet rejimi olarak ortaya çıkmaktadır (WHO, 2025).

Sınır Tanımayan Doktorlar (Médecins Sans Frontières / Doctors Without Borders – MSF) tarafından hazırlanan 2024 yılında yayınladığı raporunda, çatışma bölgelerinde görev yapan sağlık personelinin hem fiziksel güvenlik hem de psikolojik dayanıklılık açısından ciddi bir çöküş yaşadığı belirtilmektedir. Rapora göre sağlık çalışanları, sürekli saldırı riski, hedef alınan hastaneler ve kesintiye uğrayan tıbbi lojistik nedeniyle yeterli koruma sağlayamamakta; bu durum görevlerini güvenli biçimde sürdürmelerini imkânsız hâle getirmektedir. MSF, artan şiddet ortamının ekiplerde tükenmişliği derinleştirdiğini ve acil sağlık hizmetlerinin sürekliliğini tehdit eden kritik bir kırılganlık yarattığını vurgulamaktadır (MSF, 2024).

Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC; International Committee of the Red Cross)'nin raporu, silahlı çatışmalarda sağlık hizmetlerine yönelik saldırıların ciddi biçimde arttığını vurgulamaktadır. Raporun giriş kısmında, ambulansların ve sağlık personelinin hedef alınmasının uluslararası insancıl hukuk açısından kabul edilemez olduğu belirtilmiştir. ICRC, ambulansları “korunan hizmetler” kapsamında değerlendirmekte; bu araçlara yönelik saldırı veya engellemelerin Uluslararası İnsani Temel Hukuk ilkelerinin ihlali anlamına geldiğini ifade etmektedir. Bu tür ihlallerin yalnızca sağlık hizmetinin aksamasına değil, aynı zamanda sivillerin yaşam hakkının ihlaline yol açtığı belirtilmiştir (ICRC, 2024).

Gazze Şeridi'nde çatışma ile eş zamanlı olarak ortaya çıkan su, sanitasyon ve enerji altyapısındaki sistematik çöküş, bölgedeki sağlık sorunlarını hızla ağırlaştırarak durumu klasik bir insani kriz düzeyinin ötesine taşımakta ve tam ölçekli bir kamu sağlığı afetine dönüştürmektedir. Temel hizmet ağlarının birbirini tetikleyen biçimde devre dışı kalması, özellikle enerji altyapısındaki hasarın jeneratörleri işlevsiz bırakmasıyla belirginleşmiş; bunun sonucunda ventilatörler, kuvözler, ameliyathaneler ve yoğun bakım üniteleri gibi yaşamsal tıbbi birimler tamamen durmuştur (Zinszer ve Abuzerr, 2024). Sağlık sisteminin bu işlev kaybı ve aşırı sıcaklık dalgaları, nüfus yoğunluğu, aşırı kalabalık barınma alanları, temiz suya erişimin dramatik biçimde azalması ve bulaşıcı hastalık insidansındaki artışla birleştiğinde, ikincil afet döngülerini hızlandıran bir risk yığılmasına yol açmaktadır. Sıcaklıkların 38°C'nin üzerine çıkması, kronik hastalıkların yaygınlığı, çocuklar ve yaşlılar gibi fizyolojik olarak kırılgan grupların yüksek oranı ve sağlık hizmetlerine erişimin sınırlılığı, bu kırılganlığı daha da artırmaktadır. Bu çok katmanlı etkileşimler, çatışma ortamını yalnızca bir güvenlik sorunundan ibaret olmaktan çıkarak; çevresel bozulma, altyapı çöküşü ve tıbbi kapasite kaybının eş zamanlı ilerlediği, doğal afetlerde görülen sistemik çöküş modeline

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği

benzeyen yapısal bir afet dinamiği üretmektedir (Souilla vd., 2025). Bu çok katmanlı etkileşimler, çatışma ortamını yalnızca bir güvenlik sorunu olmaktan çıkararak; çevresel bozulma, altyapı çöküşü ve tıbbi kapasite kaybının eş zamanlı ilerlediği, doğal afetlerde görülen sistemik çöküş modeline benzeyen yapısal bir afet dinamiği üretmektedir. Acil sağlık hizmetlerindeki aksama, Gazze'deki çok katmanlı yapısal çöküşün en belirgin göstergesi hâline gelerek mevcut insani krizin tam ölçekli bir kamu sağlığı afetine dönüşmesine zemin hazırlamaktadır. Temel tıbbi malzemelerin, antibiyotikler, anestezipler, pansuman malzemeleri, serum ve kan ürünleri hızla tükenmesi, sağlık altyapısının ağır hasar görmüş olmasıyla birleştiğinde, normal koşullarda kolayca yönetilebilecek yaralanma ve enfeksiyonların kısa sürede yaşamı tehdit eden komplikasyonlara dönüşmesine yol açmaktadır (Böbel vd., 2025).

Gazze Şeridi'nde yaşanan çatışmaların ardından bölgedeki kanalizasyon, atık su ve katı atık yönetim sistemlerinin büyük ölçüde çöktüğü, su ve sanitasyon altyapısının işlevsiz hale geldiği belirlenmiştir. Altyapının tahrip olması sonucunda günde yaklaşık 60.000 m³ arıtılmamış atık suyun çevreye, özellikle Akdeniz'e deşarj edildiği tespit edilmiştir. Bu durum, kıyı ekosistemlerinde mikrobiyal ve kimyasal kirlenmeyi artırarak hem deniz yaşamını hem de halk sağlığını tehdit etmektedir. Toprak yapısının gözenekli olması nedeniyle atık suların yeraltı su rezervlerine sızma olasılığı yüksek olup, bu durum içme suyu kaynaklarında nitrattan ağır metallere kadar değişen kirlenici konsantrasyonlarının artmasına yol açmaktadır. Buna ek olarak, geçmiş dönemlerde tek bir atık su arıtma tesisinin hasar görmesiyle 100.000 m³'ten fazla atık su ve çamurun tarım alanlarına ve yerleşim bölgelerine yayıldığı benzer olaylar, bölgenin uzun süredir süregelen çevresel kırılganlığını ortaya koymaktadır (UNEP, 2024).

Çocukların %55'inin su kaynaklı enfeksiyon riski altında bulunması ve bebeklerin %30'undan fazlasında akut malnütrisyon gelişmesi, bölgede yaşanan insani krizin artık klasik sağlık sorunlarının ötesine geçerek afet yönetimi literatüründe "halk sağlığı acil durumu" olarak tanımlanan eşiğe ulaştığını göstermektedir. UNICEF'in 2024 değerlendirmesinde, Gazze'de yalnızca bir ay içinde 700.000 çocuğa güvenli su sağlanmak zorunda kalınması ve 1,4 milyon kişinin beslenme programı desteğine ihtiyaç duyması, su-gıda-sağlık döngüsündeki çöküşün ne kadar derinleştiğini açıkça ortaya koymaktadır (UNICEF, 2024). Güvenli su altyapısının çökmesi, kanalizasyon sistemlerinin devre dışı kalması ve temel gıda tedarik zincirlerinin kopması, afetlerde görülen çoklu kırılganlık modelini neredeyse birebir yeniden üretmektedir. Bu koşullar altında su-bulaşıcı hastalıkların hızla yayılması, akut malnütrisyonun küçük yaş gruplarında bağışıklık sistemini çökerterek ölüm riskini artırması ve mevcut sağlık birimlerinin bu yükü karşılayamayacak ölçüde kapasite kaybına uğraması, afet senaryolarında tanımlanan zincirleme etki mekanizmasının sahada tam anlamıyla işler hâle geldiğini göstermektedir. Dolayısıyla yaşanan durum, yalnızca bir çatışma bağlamının ürünü olmaktan çıkarak afet boyutuna taşınmış, çok katmanlı ve acil müdahale gerektiren bir halk sağlığı krizine evrildiğini açıkça göstermektedir.

3.4. Zorunlu Göç ve Barınma Krizi

Gazze'de yaşanan zorunlu iç göç, artık yalnızca bir savaşın ürettiği demografik hareketlilik olarak değil, yapısal özellikleri itibarıyla bir *afet sürecinin* temel bileşenlerini taşıyan çok katmanlı bir yerinden edilme olgusu olarak ortaya çıkmaktadır. Ekim 2023'te başlayan yoğun bombardıman, kuzey Gazze'nin sistematik biçimde boşaltılmasına yönelik idari ve askerî baskılarla birleştiğinde, kısa sürede deprem veya büyük ölçekli bir kitlesel afette görülen türde bir nüfus hareketi yaratmıştır. Kasım 2023'te yaklaşık 1,5 milyon kişi yerinden edilmişken, 2025 yılı Kasım ayına gelindiğinde bu sayı 2,1 milyonluk toplam nüfusun neredeyse %90'ına ulaşmış; böylece bölge, afet literatüründe "toplular yerinden edilme ve yaşam alanı çöküşü" olarak tanımlanan bir krizin tüm ölçütlerini karşılar hâle gelmiştir. Zorunlu göçün başlıca belirleyicileri, sivillerin yoğun bombardıman altındaki yerleşim alanlarından uzaklaşmak zorunda kalması, konut stokunun büyük bölümünün fiziksel olarak çökmesi, su ve sanitasyon sistemlerinin işlemez hâle gelmesi ve sağlık hizmetlerinin kesintiye

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği

uğraması gibi afet niteliği taşıyan çoklu kırılganlık süreçleridir. UNRWA'nın güncel bulguları, yaklaşık 1 milyon kişinin 862 farklı geçici barınma alanına dağılmış durumda yaşadığını; 79.000 kişinin ise UNRWA tarafından yönetilen 85 sığınakta veya çevresinde geçici koşullarda barınmaya çalıştığını göstermektedir (UNRWA, 2025). Bu tablo, çatışma kaynaklı yıkımın artık klasik savaş dinamiklerinin ötesine geçerek, barınma, temel hizmetlere erişim ve nüfus güvenliği açısından doğal afetlerde gözlenen zincirleme çöküş mekanizmalarının neredeyse birebir yeniden üretildiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Gazze Şeridi'nde yapı stokuna verilen ağır zarar, savaşın etkilerini aşan ve barınma kapasitesini temelden sarsan çok boyutlu bir insani kriz yaratmıştır. Birleşmiş Milletler Uydu Merkezi'nin (United Nations Satellite Centre – UNOSAT) 2024 tarihli ayrıntılı hasar analizine göre bölgede en az 88.868 yapı zarar görmüş; bu yapıların önemli bir bölümü tamamen çökmüş ya da oturulamayacak düzeyde ağır hasar almıştır (UNOSAT, 2024). Konut stokunun hızla ortadan kalkması, geçici barınma alanlarının taşıma kapasitesini aşmasına, çadır kentlerin hızla aşırı yoğunlaşmasına ve yerinden edilen nüfusun güvenli barınma imkânlarının giderek daralmasına neden olmuştur. Bu kırılgan yapı, Kasım 2025'te yaşanan şiddetli yağışlarla daha da ağırlaşmış; 13.000'den fazla hanenin olumsuz etkilendiği, yüzlerce çadır ve geçici barınma biriminin su altında kaldığı rapor edilmiştir (OCHA, 2025b). Zaten defalarca yer değiştirmek zorunda kalan sivillerin bir kısmı, barınma alanlarının su baskınları nedeniyle yeniden göç etmek durumunda kalmış; böylece çatışma ortamında ortaya çıkan barınma krizi, ikincil afet etkileriyle birleşerek süregelen ve derinleşen bir insani yıkım döngüsü üretmiştir.

Zorunlu göçün temel nedenleri arasında, sivil yerleşim alanlarının sistematik biçimde bombalanması, binlerce konutun yıkılması, altyapının çökmesi, can güvenliğine yönelik tehditler ve İsrail tarafından yapılan kuzey Gazze'yi boşaltma yönündeki zorlayıcı talepler yer almaktadır. Özellikle çatışmanın ilk haftalarında, kuzey kesimlerde yaşayan yüz binlerce sivil, yoğun bombardıman ve ulaşım kısıtlamaları altında Gazze'nin güney bölgelerine doğru toplu göç etmek zorunda kalmıştır. Bu süreç, yalnızca fiziksel bir yer değiştirmeyi değil, aynı zamanda barınma, sağlık, gıda güvenliği ve psikososyal istikrar alanlarında derin bir insani krizi de beraberinde getirmiştir. Zorunlu yerinden edilmenin sonuçları, Gazze'de özellikle barınma ve sağlık hizmetlerine erişim alanlarında çok boyutlu bir insani krizin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çatışmaların yoğunlaştığı dönemde yüz binlerce sivil, yaşadıkları bölgeleri terk ederek görece güvenli kabul edilen sığınaklara, okullara, camilere ve hastane bahçelerine yönelmiştir. Gazze'deki zorunlu göç dalgasının temel belirleyicileri arasında, sivil yerleşim alanlarının sistematik biçimde bombalanması, binlerce konutun yıkılması, temel altyapı ağlarının çökmeye başlaması ve can güvenliğine yönelik sürekli tehditler bulunmaktadır. Bu baskıya, özellikle kuzey Gazze'nin boşaltılmasına yönelik İsrail tarafından yapılan zorlayıcı ve kısa süreli uyarılar eklendiğinde, ortaya çıkan nüfus hareketliliği artık yalnızca bir çatışma sonucunun değil, zorunlu kitlesel yerinden edilme olarak tanımlanan bir yıkım mekanizmasının tüm özelliklerini taşımaya başlamıştır. Çatışmanın ilk haftalarında, kuzey bölgelerinde yaşayan yüz binlerce sivil, yoğun bombardıman, ulaşım hatlarının kesilmesi ve güvenlik tehdidinin ani biçimde artması nedeniyle güney kesimlere doğru toplu hâlde göç etmek zorunda bırakılmıştır. Bu süreç, fiziksel bir yer değiştirmenin ötesinde, barınma, sağlık hizmetlerine erişim, gıda güvenliği, temiz su temini ve psikososyal istikrar gibi temel insani alanlarda derin ve sürekli bir kırılganlık üretmiştir.

Gazze'de barınma altyapısının çökmeye başlaması, çatışmanın etkilerini hızla bir *afet döngüsüne* dönüştüren temel dinamiklerden biri hâline gelmiştir. UNRWA'nın acil barınma merkezlerine çevirdiği okul ve tesislerin kısa sürede kapasitesini aşmasıyla birlikte, binlerce aile güvenli bir barınma alanı bulamayarak açık alanlarda, yol kenarlarında veya derme çatma çadırlarda yaşamaya mecbur kalmıştır. Yağış, düşük sıcaklık, çamurlaşma, su baskınları, bulaşıcı hastalık tehdidi ve güvenlik riskleri, geçici barınma alanlarında yaşayan sivillerin afet ortamlarına özgü çoklu risk kümelerine maruz kalmasına yol açmıştır. Barınma kapasitesinin eritilmesi, sağlık altyapısındaki ağır yıkımla birleştiğinde, temel yaşam koşulları sistematik biçimde ortadan kalkmış böylece çatışma,

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği

insani gereksinimlerin karşılanamadığı ve kırılganlığın hızla arttığı yapısal bir *insani afet* üretmiştir. Ortaya çıkan tablo, uluslararası insancıl hukuk açısından ciddi bir koruma eksikliğinin yanı sıra, afet yönetimi literatüründe tanımlanan hizmet sistemi çöküşünün tüm unsurlarını bünyesinde barındıran çok katmanlı bir insani felakete işaret etmektedir (UNRWA, 2025).

Çatışmaların devam etmesiyle birlikte bu sayı hızla artmış; 2024 yılı ortalarında 1,8 milyonu aşmış, Birleşmiş Milletler'in Nisan 2025 tarihli verilerine göre ise 2,1 milyonluk Gazze nüfusunun yaklaşık %90'ı yerinden edilmiştir (UN, 2024). Bu oran, yalnızca çatışmanın şiddetini değil, aynı zamanda doğal afetlerde görülen “kitlesel ve süregelen yerinden edilme” dinamiklerinin çatışma ortamında neredeyse birebir yeniden üretildiğini ortaya koymakta; Gazze'deki demografik yapının, hizmet sistemlerinin ve toplumsal dokunun geri dönüşü zor bir afet döngüsüne sürüklendiğini göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada incelenen kurumsal raporlar, uydu hasar analizleri ve insani durum göstergeleri, Gazze'de yaşanan sürecin yalnızca askerî bir güvenlik problemiyle açıklanamayacağını göstermektedir. Çatışma, fiziksel yıkımın ötesine geçerek sağlık, su, enerji, kanalizasyon, beslenme ve barınma sistemlerini aynı anda zayıflatmış, toplumsal yaşamı ayakta tutan temel mekanizmaları büyük ölçüde işlemez hâle getirmiştir. İsrail ablukası altında yardım geçişlerinin sınırlandırılması, yakıt ve tıbbi malzeme girişlerinde yaşanan kesintiler, enerji altyapısındaki çöküşle birleştiğinde Gazze'deki kırılganlık daha da ağırlaşmıştır (Al-Jadba vd., 2024). Bu nedenle yaşanan süreç, yalnızca doğrudan saldırılarla ortaya çıkan bir yıkım değil, kurumsal kapasite kaybı, sistem çöküşü ve insani erişim engelleriyle derinleşen çok boyutlu bir sosyal afet alanı olarak değerlendirilmelidir.

Gazze'de altyapı sistemleri arasındaki bağımlılık, çatışma koşullarında kırılganlığın nasıl zincirleme biçimde büyüdüğünü açıkça ortaya çıkarmaktadır. Elektrik sisteminin devre dışı kalması, hastaneleri, su arıtma tesislerini, kanalizasyon altyapısını, soğuk zinciri ve iletişim ağlarını aynı anda etkilemiştir (Rantissi vd., 2024). Böylece ilk bakışta teknik bir altyapı sorunu gibi görünen enerji kaybı, kısa süre içinde halk sağlığı, hijyen, beslenme ve acil müdahale kapasitesini de içine alan geniş bir krize dönüşmüştür. WHO, OCHA ve MSF verileri, sağlık tesislerinin yalnızca bombardıman nedeniyle değil, enerji eksikliği, sterilizasyon güçlükleri ve tedarik zincirindeki kırılmalar nedeniyle de sürdürülemez hâle geldiğine işaret etmektedir. Yoğun bakım sistemlerinin çalışamaz hâle gelmesi, ameliyathanelerin devre dışı kalması ve temel ilaçlara erişimde yaşanan sorunlar, sağlık krizini doğrudan çatışma yaralanmalarının çok ötesine taşımıştır.

Bu tablo, afet yönetimi literatüründe tartışılan kırılganlık, sistem bağımlılığı ve kurumsal kapasite kaybı kavramlarıyla yakından ilişkilidir. Bir hizmet alanındaki çöküş, kısa sürede diğer alanları da etkilemekte ve kriz tekil bir arıza olmaktan çıkarak çok katmanlı bir kurumsal çözülmeye dönüşmektedir (Pescaroli ve Alexander, 2016). Gazze'de elektrik, sağlık, su ve gıda sistemleri arasındaki bağımlılık, sosyal afetin yalnızca yıkılan binalar ya da doğrudan can kayıpları üzerinden açıklanamayacağını ortaya koymaktadır. Burada asıl belirleyici unsur, toplumun gündelik yaşamını sürdüren sistemlerin birbirini çalıştırma kapasitesinin ortadan kalkmasıdır.

Gıda ve su güvenliğine ilişkin bulgular da abluka koşullarının toplumsal etkisini belirgin biçimde açığa çıkarmaktadır. Tarım alanlarının zarar görmesi, su kuyularının kullanılamaz hâle gelmesi ve gıda tedarik zincirinin kesintiye uğraması, nüfusun büyük bölümünü dış yardıma bağımlı hâle getirmiştir. IPC, WFP ve UNICEF verileri, akut gıda güvensizliğinin kritik seviyelere ulaştığını ve bazı bölgelerde kıtlık riskinin belirginleştiğini göstermektedir. Temiz su altyapısının zarar görmesi ve enerji yetersizliği nedeniyle arıtma sistemlerinin devre dışı kalması, hijyen koşullarını ağırlaştırmış ve salgın hastalık risklerini artırmıştır. Dolayısıyla çatışmanın etkisi güvenlik alanıyla sınırlı kalmamış, gündelik yaşamın devamını sağlayan temel sistemleri aşındıran yapısal bir kırılmaya dönüşmüştür.

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği

Kitlesel yerinden edilme hareketleri de bu yapısal kırılmanın en görünür sonuçlarından biridir. Nüfusun büyük bölümünün kısa süre içinde birden fazla kez yer değiştirmek zorunda kalması, geçici barınma alanlarının kapasitesini aşmış ve mevcut kırılma gücü daha da derinleştirmiştir. Aşırı yoğunluk, sanitasyon eksiklikleri, sağlık hizmetlerine erişim sorunları ve güvenlik problemleri, geçici yerleşim alanlarını yeni risk bölgelerine dönüştürmektedir. UNRWA verileri, mevcut barınma alanlarının yalnızca fiziksel kapasite bakımından değil, temel hizmetlere erişim açısından da sürdürülebilir olmadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle yerinden edilme, yalnızca geçici bir nüfus hareketi olarak değil, uzun süreli toplumsal etkiler üreten yapısal bir sorun olarak ele alınmalıdır. Toplumsal dayanıklılığın zayıflamasıyla birlikte bireylerin ve toplulukların gündelik yaşamlarını yeniden kurabilme imkânı da giderek azalmaktadır.

Bu bulgular, insani yardım erişiminin günlük siyasal ve askerî pazarlıkların konusu olmaktan çıkarılması gerektiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Yardım mekanizmalarının varlığı tek başına yeterli değildir. Yardımın Gazze'ye düzenli, güvenli ve kesintisiz biçimde ulaşabilmesi asıl belirleyici noktadır. Yakıt, ilaç, temiz su ekipmanları, gıda ve bebek beslenme ürünlerinin geçişi yalnızca geçici ateşkes süreçlerine bağlı kalmamalı, uluslararası denetim altında sürdürülebilir bir insani erişim rejimi kurulmalıdır. Yardım akışındaki her kesinti, sağlık sisteminden gıda güvenliğine kadar birçok alanı aynı anda etkileyerek mevcut kırılma gücü yeniden üretmektedir. Bu bağlamda insani güvenlik, yalnızca sivillerin doğrudan saldırılardan korunmasıyla sınırlı değildir. Yaşamı sürdüren temel hizmetlere kesintisiz erişim de insani güvenliğin ayrılmaz bir parçasıdır.

Sağlık tesisleri, ambulanslar, su arıtma tesisleri, enerji sistemleri ve insani yardım merkezleri yalnızca fiziksel yapılar olarak görülmemelidir. Bunlar, toplumsal yaşamın sürdürülebilmesi için yaşamsal altyapılardır (Perlman vd., 2025). Bu alanlara yönelik saldırılar ya da erişim engelleri, sivillerin yalnızca mevcut çatışma koşullarındaki güvenliğini değil, uzun vadeli yaşam kapasitesini de ortadan kaldırmaktadır. Sağlık sisteminin çökmesiyle birlikte yaralıların tedavisi, salgın hastalıkların kontrolü, doğum hizmetleri, çocuk sağlığı ve kronik hastalıkların takibi aynı anda sekteye uğramaktadır. Bu nedenle söz konusu altyapılar, uluslararası hukuk kapsamında daha güçlü koruma mekanizmalarıyla güvence altına alınmalıdır. Böyle bir koruma yalnızca hukuki bir zorunluluk değil, aynı zamanda afet yönetimi kapasitesinin ayakta kalabilmesi için de temel koşuldur.

Uzun süreli abluka koşullarında yalnızca merkezi altyapıya dayalı müdahale modelleri yetersiz kalmaktadır. Elektrik kesintileri, hastanelerin, su sistemlerinin, iletişim ağlarının ve soğuk zincirin aynı anda aksamasına yol açmıştır. Bu nedenle daha esnek, yerel ölçekte sürdürülebilir ve taşınabilir sistemlere yönelmek zorunlu hâle gelmiştir. Güneş enerjisi destekli mobil sağlık üniteleri, taşınabilir su arıtma sistemleri, modüler sahra hastaneleri ve bağımsız iletişim altyapıları, temel hizmetlerin tamamen durmasını önleyebilecek araçlar olarak değerlendirilmelidir. Bu tür çözümler, dış yardıma erişimin kesintiye uğradığı dönemlerde en azından temel sağlık, su ve iletişim kapasitesinin korunmasına katkı sağlayabilir. Gazze örneği, yerel dayanıklılık kapasitesinin yalnızca kalkınma politikalarının değil, çatışma koşullarında hayatta kalmanın da temel unsuru olduğunu göstermektedir.

Çevresel yıkım da savaş sonrası iyileşmenin ikincil bir başlığı gibi ele alınmamalıdır. Gazze'de toksik enkaz, ağır metal kirliliği, atık su taşmaları ve yeraltı su kaynaklarındaki bozulma, uzun vadeli çevresel ve halk sağlığı riskleri üretmektedir. Bu nedenle çevresel rehabilitasyon, yeniden yapılanmanın tamamlayıcısı değil, asli koşullarından biri olmalıdır. Toksik enkazın güvenli biçimde kaldırılması, su kaynaklarının düzenli izlenmesi, atık su sistemlerinin onarılması ve bağımsız çevresel denetim mekanizmalarının kurulması, çatışma sonrasında ortaya çıkabilecek ikincil sağlık krizlerini azaltabilir. Çevresel iyileşmenin ertelenmesi, çatışma sona erse bile sağlık sorunlarının ve yaşam alanı kayıplarının uzun yıllar devam etmesine neden olacaktır.

Geçici barınma alanları da yalnızca çadır veya konteyner olarak planlanmamalıdır. Yerinden edilen nüfusun büyüklüğü dikkate alındığında, bu alanların temiz su, sanitasyon, sağlık hizmetleri,

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği

çocuk koruma, psikososyal destek ve eğitim hizmetlerini birlikte içeren bütüncül yaşam alanları şeklinde tasarlanması gerekir. Aksi durumda geçici barınma merkezleri korunma işlevini kaybederek salgın hastalıkların, travmanın ve yeni toplumsal kırılmalıkların üretildiği mekânlara dönüşmektedir. Barınma meselesi bu nedenle yalnızca mekânsal yerleştirme değil, aynı zamanda sağlık, güvenlik, eğitim ve toplumsal iyileşme politikalarının kesiştiği bir alan olarak görülmelidir.

Sonuç olarak Gazze örneği, modern çatışmalarda sivillerin yalnızca doğrudan saldırılar nedeniyle değil, sağlık, su, enerji ve barınma sistemlerinin sistematik biçimde işlevsizleşmesi nedeniyle de yaşam riskiyle karşı karşıya kaldığını açık biçimde ortaya koymaktadır. İsrail ablukası altında insani yardımın sınırlandırılması, mevcut kırılmalığı derinleştirerek sağlık, çevre, beslenme ve barınma krizlerini birbirini besleyen sürekli bir yıkım döngüsüne dönüştürmektedir. Bu nedenle çatışma bölgelerine yönelik uluslararası müdahale politikaları yalnızca güvenlik merkezli bir yaklaşımla sınırlandırılmamalı, afet yönetimi, halk sağlığı, çevresel güvenlik ve toplumsal dayanıklılık perspektifleriyle birlikte yeniden ele alınmalıdır. Gazze’de sivillerin karşı karşıya kaldığı asıl risk, sadece bombaların yarattığı doğrudan yıkım değil, yaşamı sürdüren sistemlerin uzun süreli ve sistematik biçimde çalışamaz hâle gelmesidir.

Kaynakça

- Abidoğlu, İ. (2025). Kolektif Hafızanın Karanlık Yüzü: İsrail’in Filistin Sorunu Karşısındaki Mağduriyet Siyaseti. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(Filistin Özel Sayısı), 537–556. doi:10.31592/aeusbed.1570008
- Abuawad, A., Griffiths, M., Edwards, G. H., Eftekhari, A., Al-Ebweini, M., Al-Najar, H., ... Aker, A. (2025). The Ongoing Environmental Destruction and Degradation of Gaza: The Resulting Public Health Crisis. *American Journal of Public Health*, 115(7), 1053–1061. doi:10.2105/AJPH.2025.308140
- Akbaş, A. (2025). Filistin Diasporasının Sosyal Medyada Kimlik İnşası: Dijital Etnografi Çalışması. *Journal of Islamicjerusalem Studies*, 25(1), 39–68. doi:10.31456/beytulmakdis.1616144
- Al-Jadba, G., Zeidan, W., Spiegel, P., Shaer, T., Najjar, S., Seita, A. (2024). UNRWA at the frontlines: managing health care in Gaza during catastrophe. *Lancet*, 403(10428), 723–726. doi:10.1016/s0140-6736(24)00230-7
- Allen, T., Schomerus, M. (2008). Complex emergencies and humanitarian responses. *London: University of London*, 2790162.
- Böbel, S., Verhoeven, J., Scholz, M., Penders, B., Doetter, L. F., Christensen, H. C., Krafft, T. (2025). Strengthening the WHO Emergency Care Systems Framework: insights from an integrated, patient-centered approach in the Copenhagen Emergency Medical Services system—a qualitative system analysis. *BMC Health Services Research*, 25(1), 401. doi:10.1186/s12913-025-12465-7
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40. doi:10.3316/QRJ0902027
- Brecher, M. (1984). International crises and protracted conflicts. *International Interactions*, 11(3–4), 237–297. doi:10.1080/03050628408434637
- Burkle, F. M. (1995). Complex, Humanitarian Emergencies: I. Concept and Participants. *Prehospital and Disaster Medicine*, 10(1), 36–42. doi:10.1017/S1049023X00041649
- CRED. (y.y.). Annual Disaster Statistical Review (ADSR) reports. *EM-DAT: The International Disaster Database*. Erişim Adresi <https://www.emdat.be/categories/adsr/>.
- Danış, M. F. (2024). Antonius’u Eleştirmek: Arap Milliyetçiliğinin Resmî Anlatısına Alternatif Bir Bakış Denemesi. *Şarkiyat Mecmuası*, (44), 101–124. doi:10.26650/jos.1422116
- DesRoches, R., Comerio, M., Eberhard, M., Mooney, W., Rix, G. J. (2011). Overview of the 2010 Haiti Earthquake. *Earthquake Spectra*, 27(1), 1–21. doi:10.1193/1.3630129
- Domi, I., Lata, K. (2025). Israel-Palestine Conflict: A Retrospective Analysis from Origins to the Present Day and Prospects for the Future. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 12(1 S1), 71.
- Ertürk, M., Sayın, Y. (2021). Arabizm Ekseninde Arap-İsrail Çatışmasının Kritiği: Arap Milliyetçiliği Filistin Sorununun

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği

Çözümünü Baltalıyor mu?. *İslam Medeniyeti Dergisi*, 7(47), 89–124. <https://dergipark.org.tr/en/pub/islammedeniyetidergisi/issue//944970>.

Farajallah, I., Farajallah, H. (2024). Challenges in access to safe drinking water and its impact on maternal and child health in Gaza. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, 29(Special Issue on Gaza), 52–65. doi:10.21673/anadoluklin.1575390

Farhat, T., Ibrahim, S., Abdul-Sater, Z., Abu-Sittah, G. (2023). Responding to the Humanitarian Crisis in Gaza: Damned if You do... Damned if You don't! *Annals of Global Health*, 89(1), 53.

Gnyawali, K. R., Zhang, Y., Wang, G., Miao, L., Pradhan, A. M. S., Adhikari, B. R., Xiao, L. (2020). Mapping the susceptibility of rainfall and earthquake triggered landslides along China–Nepal highways. *Bulletin of Engineering Geology and the Environment*, 79(2), 587–601. doi:10.1007/s10064-019-01583-2

Guha-Sapir, D., Vos, F., Below, R., Ponslerre, S. (2012). *Annual Disaster Statistical Review 2011: The Numbers and Trends*. CRED (Centre for Research on the Epidemiology of Disasters). http://www.cred.be/sites/default/files/ADSR_2011.pdf.

Gündüz, A., Türkmen, S., Eryiğit, U., Karaca, Y., Aydın, M. (2013). Is Turkey an Earthquake Country?. *The Journal of Academic Emergency Medicine*, 12, 33–37.

Holail, S., Saleh, T., Xiao, X., Xiao, J., Xia, G.-S., Shao, Z., ... Li, D. (2024). Time-series satellite remote sensing reveals gradually increasing war damage in the Gaza Strip. *National Science Review*, 11(9), nwae304. doi:10.1093/nsr/nwae304

ICRC. (2024). *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts: Building a Culture of Compliance for IHL to Protect Humanity in Today's and Future Conflicts*. International Committee of the Red Cross: Geneva.

IFRC. (2020). *Disaster Risk Management Policy: From Prevention to Response and Recovery*. IFRC: Geneva. https://www.ifrc.org/sites/default/files/2022-05/20210127_IFRC-DRM-EN%5B1%5D.pdf.

İnce, C. (2019). Sosyal Afetler: Savaş, İç Çatışma ve Bir Mücadele Biçimi Olarak Göç. *ISPEC 3. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı* (pp. 208–220). ISPEC Publishing: Van, Turkey. <https://www.ispeco.org>.

İnce, C. (2024). The Israel War As A Social Disaster And The Forced Migration Of Palestinians. *Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 5(Filistin), 1–18. doi:10.58702/teyd.1569619

IPC. (2024). *Gaza Strip: IPC Acute Food Insecurity Analysis, September 2024–April 2025 (Special Brief)*. Integrated Food Security Phase Classification (IPC). https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_Gaza_Strip_Acute_Food_Insecurity_Malnutrition_Sept2024_Aug2025_Special_Brief.pdf.

Kaya, M., Polat, E. (2023). Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Diplomasi Serüveni: Oslo Barış Süreci. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), 226–240. doi:10.29029/busbed.1297870

Levent, F., Göncü Şavran, T. (2024). Afetler Doğal Olmayabilir mi?: Afetlerin “Doğallığı” Üzerine Sosyolojik Bir Tartışma. *İstanbul University Journal of Sociology*, 44(2), 765–793. doi:10.26650/SJ.2024.44.2.0020

Li, S., Rao, L., Ren, X.-P., Bai, X., Zheng, R., Li, J.-Z., ... Liu, H. (2009). Psychological Typhoon Eye in the 2008 Wenchuan Earthquake. *PLoS ONE*, 4(3). doi:10.1371/journal.pone.0004964

Mousavi, S. A. M., Sani, S. M. S. Z. (2025). Forced Displacement of Palestinians from Gaza in the October 7 War: a Case of Crime against Humanity. *Journal of International Peacekeeping*, 27(4), 420–444. doi:10.1163/18754112-27040002

MSF. (2024). Year in Review 2024. Médecins Sans Frontières. Erişim adresi: <https://www.msf.org/year-review-2024>.

OCHA. (2025a). Humanitarian Situation Update #342 | Gaza Strip. Erişim adresi: <https://www.unocha.org/publications/report/occupied-palestinian-territory/humanitarian-situation-update-342-gaza-strip>.

OCHA. (2025b). Gaza Humanitarian Response: Situation Report No. 22. OCHA. Erişim adresi: <https://www.ochaopt.org/content/gaza-humanitarian-response-situation-report-no-22>.

Pelling, M. (2003). *The Vulnerability of Cities: Natural Disasters and Social Resilience* (1. ed.). Routledge. doi:10.4324/9781849773379

Perlman, B., Collins, S., Van Den Hoek, J. (2025). Public health implications of satellite-detected widespread damage to WASH infrastructure in the Gaza Strip. *PLOS Global Public Health*, 5. doi:10.1371/journal.pgph.0004221

Pescaroli, G., Alexander, D. (2016). Critical infrastructure, panarchies and the vulnerability paths of cascading disasters.

İsrail-Filistin Çatışmasında İnsani Krizlerin Afete Dönüşümü: Gazze Örneği

The Transformation of Humanitarian Crises into Disasters in the Israel-Palestine Conflict: The Case of Gaza

Natural Hazards, 82, 175–192. doi:10.1007/s11069-016-2186-3

- Peters, L. E. R., Kelman, I. (2020). Critiquing and Joining Intersections of Disaster, Conflict, and Peace Research. *International Journal of Disaster Risk Science*, 11(5), 555–567. doi:10.1007/s13753-020-00289-4
- Rantissi, T., Gitis, V., Zong, Z., Hankins, N. (2024). Transforming the Water-Energy Nexus in Gaza: A Systems Approach. *Global Challenges*, 8. doi:10.1002/gch2.202300304
- See, S., Opdyke, A., Banki, S. (2025). A review of the climate change-disaster-conflict nexus and humanitarian framing of complex displacement contexts. *Climate and Development*, 1–14. doi:10.1080/17565529.2025.2514027
- Shaban, J., Al-Najar, H., Kocadal, K., Almghari, K., Saygi, Ş. (2023). The Effect of Nitrate-Contaminated Drinking Water and Vegetables on the Prevalence of Acquired Methemoglobinemia in Beit Lahia City in Palestine. doi:10.3390/w15111989
- Souilla, L., Shaheen, A., Mostafa, A. N., Abuzerr, S. (2025). The escalating health crisis in Gaza amidst armed conflict and heatwaves. *Global Health Action*, 18(1), 2513856. doi:10.1080/16549716.2025.2513856
- UN. (2024). Situation report 187: Gaza Strip humanitarian situation update. United Nations. Erişim adresi: <https://www.un.org/unispal/document/sitrep-187-ocha-05jul24/>.
- UNDP. (2023). Japan funds recycling facilities for earthquake rubble in Türkiye. *UNDP Türkiye Press Release*. Erişim Adresi: <https://www.undp.org/turkiye/press-releases/japan-funds-recycling-facilities-earthquake-rubble-turkiye>.
- UNDRR. (2015). *United Nations Office for Disaster Risk Reduction, Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030*. United Nations: Geneva. https://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordren.pdf.
- UNEP. (2024). *Environmental Impact of the Conflict in Gaza: Preliminary Assessment of Environmental Impacts*. UNEP: Nairobi. <https://www.unep.org/resources/report/environmental-impact-conflict-gaza-preliminary-assessment-environmental-impacts>.
- UNICEF. (2024). *UNICEF Annual Report 2024*. United Nations Children's Fund. <https://www.unicef.org/reports/annual-report-2024>.
- UNOSAT. (2024). Gaza Strip Comprehensive Building and Housing Unit Damage Assessment. UNOSAT: Geneva, Switzerland. Erişim adresi: <https://unosat.org/products/3804>.
- UNRWA. (2025). *Situation report 197 on the humanitarian crisis in the Gaza Strip and the occupied West Bank, including East Jerusalem (10–16 November 2025)*. file:///mnt/data/unrwa_gaza_sitrep_197_nov_2025_eng.pdf.
- Uyanık, N., Yavuz, H. (2023). Balfour Deklarasyonu'nun ilanı, tepki ve destekler TT - Announcement of the Balfour Declaration, reaction and supports. *Kastamonu İnsan ve Toplum Dergisi*, 1(2), 207–222. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kitod/issue/1400625>.
- WFP USA. (2025). U.N. Agencies Warn Key Food and Nutrition Indicators Exceed Famine Thresholds in Gaza. *World Food Programme USA*. Erişim adresi: <https://wfpusa.org/news/key-indicators-exceed-famine-thresholds-gaza>
- WHO. (2013). *How much water is needed in emergencies*. (Technical Notes on Drinking-Water, Sanitation and Hygiene in Emergencies, No. 9) World Health Organization: Geneva. <https://cdn.who.int/media/docs/default-source/wash-documents/who-tn-09-how-much-water-is-needed.pdf>.
- WHO. (2025). Health system at breaking point as hostilities further intensify in Gaza, WHO warns. *World Health Organization*. Erişim adresi: <https://www.who.int/news/item/22-05-2025-health-system-at-breaking-point-as-hostilities-further-intensify--who-warns>.
- World Bank. (2025). *Gaza and West Bank Interim Rapid Damage and Needs Assessment (IRDNA)*. World Bank; European Union; United Nations.
- Zinszer, K., Abuzerr, S. (2024). Water, Sanitation, and Hygiene insecurity and infectious disease outbreaks among internally displaced populations in Gaza: implications of conflict-driven displacement on public health. *Journal of Water, Sanitation and Hygiene for Development*. doi:10.2166/washdev.2024.361